

TÜRK SENDİKACILIĞINDA SOSYAL DEMOKRASİ HAREKETİ

Prof. Orhan TUNA

1971 yılı başlarından beri Türk işçi sendikacılığında sosyal demokrasi hareketi olarak nitelendirebileceğimiz bir hareket doğmuş bulunmaktadır. Bununla beraber bu hareket sendikaların memleket politikası ile ilk ilgilenişleri değildir. Cumhuriyet devrinden önceki yıllarda siyasî olarak vasıflandırılabilir faaliyetleri bir tarafa bırakılacak olursa, sendikaların şuurlu bir şekilde siyasî faaliyette bulunma kararını, 1965 seçimlerinden başlayarak aldıkları söylenebilir. İlk şuurlu siyasî faaliyeti Türk-İş göstermiştir. Gerçekten Türk-İş 1965 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisine girecek milletvekilleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Adı geçen Konfederasyon "B. Genel Kurul toplantısında almış olduğu bir karara dayanarak, işçi problemleri karşısında ilgisiz kalan, işçilerle alâkalı kanunların çıkması sırasında menfî tavır takman, kısacası "işçi dostu" olmadığı tespit edilen milletvekillerinin listesini çıkararak, bu kimselerin 1965 seçimlerinde tekrar seçilmelerini önlemek üzere bir hazırlığa girişmiştir"¹. Hatırlanacağı gibi bu faaliyet herhangi bir siyasî partiyi hedef almamış, doğrudan doğruya çeşitli partilere mensup olan parlamenterlerin şahısları üzerinde durulmuştu. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, bu faaliyet esas itibariyle meslekî gayelere matuf bulunmaktaydı ve işçi menfaatlerini koruyan kanunların parlamentoda görüşülmesi sırasında parlamenterlere baskı yapmak suretiyle bu kanunların kısa zamanda çıkarılmasını sağlamak gayesini güdüyordu. Öte yandan hiç bir partiye karşı olmadığı için de, Türk - İş'in "partilerüstü politika" sloganı ile bağdaşmaktaydı.

Bilindiği gibi, Türk - İş'in bu faaliyeti şiddetli bir reaksiyon görmüş ve Türk - İş merkezi aranarak ilgili listeler toplatılmıştı. Ayrıca Türk - İş'

---

1 G. Kutsal, Türkiye'de Sendikacılık Hareketi - 1960 dan Günümüze kadar - İ. Ü. İktisat Fak. Doktora Tezi, İstanbul 1968, sh. 161-169.

in sorumlu yöneticileri hakkında adli makamlarca *Siyasî Partiler Kanununa* muhalefetten koğuşturma açılmış ve neticede Türk - İş'in "Seçtirmeme Kampanyası" akim kalmıştır. Buna rağmen bu kampanya sendikacılık tarihimizde sendikaların şuurlu ve aktif olarak siyasete katıldıkları ilk faaliyet olması itibariyle, konumuz bakımından önem taşımaktadır.

Diğer taraftan bu kampanya meselemizle yakından ilgili bir gerçeğin ortaya çıkmasına da imkân vermiştir : Seçtirmeme kampanyası sebebiyle yargılanan yöneticilerin beraat etmesi ve bunların Sendikalar Kanununa değil de, Siyasî Partiler Kanununa muhalefetten ötürü yargılanmış bulunmaları, sendikaların siyasî faaliyet alanını bir defa daha açıklığa kavuşturmuş bulunmaktadır. Böylece sendikaların 274 sayılı Sendikalar Kanununun 16. maddesinde belirtilen yasaklara riayet etmek şartıyla siyasî faaliyette bulunabileceği yargı organlarının kararları ile de kesinleşmiş bulunmaktadır. Gerçekten bahis konusu beraat kararı sendikaların seçimlerde herhangi bir siyasî partiyi seçtirmek veya seçtirmemek gayesiyle aktif rol oynayabilmesi bakımından, 1961 Anayasasının ve 274 sayılı Sendikalar Kanununun sendikalara tanıdığı hakların yargı organlarınca bir defa daha tescili mahiyetinde olmuştur.

Ancak Türk - İş bu hakkı günümüze kadar sadece yukarıda bahis konusu edilen hâdisede kullanmış, 1965 yılını takip eden seçimlerde parlamentoya girecek milletvekillerinin tutumlarını araştırmamış ve bunlarla ilgili olarak herhangi bir kampanya açmamıştır. Diğer bir ifade ile, seçim yoluyla parlamento üzerinde bir baskı yapma yoluna gitmemiştir². Buna mukabil DİSK 1969 seçimlerinde Türkiye İşçi Partisini desteklediğini açıkça beyan etmiştir. Pek tabii gerek Türk - İş'in 1965 yılında, gerek DİSK'in 1969 yılında seçimlerle ilgili olarak gösterdikleri faaliyetin seçim neticeleri üzerinde etkili olup olmadığının araştırılması konumuzun dışında kalmaktadır. Biz burada sendikaların, özellikle Türk - İş ve DİSK'in günümüze kadar nasd bir tutum içinde bulduklarını, siyasî faaliyetten ne anladıklarını ve ne beklediklerini açıklamaya ve sosyal demokrasi hareketinin doğuşuna yol açan faktörleri bulmaya çalışacağız. Daha sonra da memleketimizdeki sosyal demokrasi hareketinin hedefleri elde mevcut kaynaklar muvacehesinde belirtilecektir.

Önce Türk - İş'in siyasî faaliyetler ile ilgili görüşü ve tutumu kısaca açıklanmaya çalışılacaktır :

2 Tabii bu davranış Türk - İş hesabına bir gerileme olarak gösterilebilir. Nitekim DİSK zaman zaman Türk - İş'i reformcu isteklerinden vazgeçmekle suçlamıştır.

Bilindiği gibi, Türk - İş mevcut siyasî partilerden biri ile işbirliği yapmak veya yeni bir parti kurmak yollarını kabul etmemiş ve siyasî partiler karşısında tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Bu tercihinin de “partilerüstü politika” sloganı ile formüle etmiştir. Türk - İş’in “partilerüstü politika” ile ne kastedtiğini adı geçen teşekkülün yetkililerinin çeşitli beyanları ve Türk - İş’in yayımları incelenmek suretiyle tespitte çalışılmıştır. Bu araştırmalardan elde edilen neticeler bu prensibin aşağıda sayılan unsurları ihtiva ettiği merkezindedir :

- “2 — Siyasî partiler karşısında bağımsız kalmak,
- 2 — Meslekî fonksiyonları içinde kalmak,
- 3 — Sosyal sınıf bakımından ve millî problemlerin çözümlenmesinde yol gösterici olarak fikir beyan etmek, bunları halk kütlelerine yaymak üzere faaliyet göstermek ve bu suretle yasama ve yürütme organlarına tesir ederek işçiler lehine menfaatler sağlamak”³.

Diğer taraftan Türk - İş’in politik davranışlarını yukarıda belirtilen prensibe dayandırmak üzere bir karara varmanın Türk - İş açısından haklı bazı sebeplere dayandığı da açıktır. Bunlardan en önemlisi, Türk - İş’in temsil ettiği işçi kütesinin siyasî kanaatleri itibariyle homojen bulunmayışı olarak gösterilmektedir. Gerçekten Türkiye’de çalışanlar ve bilhassa işçiler arasında kuvvetli bir sınıf şuuruna henüz ulaşamadığını söylemek hatalı bir iddia olmayacaktır. Nitekim işçi oylarının bazı irrasyonel sebeplerle çeşitli siyasî partiler arasında bölündüğü, hatta işçi menfaatini korumaktan uzak bazı siyasî partilere işçi oylarının bir kısmının aktığı bilinmektedir. Türk - İş’in bugüne kadar işçileri bu konuda eğitmemiş olması da bu sonuç üzerinde pek tabii tesirli olmaktadır. Bu durumda Türk - İş’in temsil ettiği kütlelerin bütünüyle herhangi bir siyasî partiyi desteklemesi imkânsız görülmektedir.

Bu kararın diğer bir gerekçesi olarak da, Türk - İş’in mevcut siyasî partilere karşı duyduğu güvensizlik gösterilmektedir. Gerçekten Türk - İş’in “partilerüstü politika” takibine karar vermesi, 1961 yılına rastlamaktadır. Bilindiği gibi, 1961 yılı aynı zamanda Türkiye İşçi Partisinin de kuruluş yılıdır. TİP, Türk işçilerinin gerçek menfaatlerini temsil ettiğini “emekçi sınıfın haklarının savunucusu” olduğunu beyan ederek gerek sendikalar-

3 G. Kutsal, “Türk Sendikacılık Hareketi” ve “Partilerüstü Politika” Prensipleri, Sosyal Siyaset Konferansları, 22-23. Kitap İ. Ü. İktisat Fak. İktisat ve İçtimaiyat Enst. yayını, İst. 1972, sah. 85-100.

dan, gerek işçilerden destek beklemiştir. Ancak Türk - İş, bu partiye güven göstermediği gibi, bu parti ile kuruluşundan itibaren ihtilâf haline düşmüştür. Türk - İş yöneticilerinin "Konfederasyonu yanlış yola ve hatatı politika gütmeye" sevk edeceğine inandıkları bu partiye karşı duydukları çekingenlik, Türk - İş'in siyasi partiler karşısında tarafsız kalması neticesini doğuran "partilerüstü politika" prensibini benimsemesinde müessir olmuştur. Bu bakımdan partilerüstü politika, TİP den kaçışın bir ifadesi olarak gösterilmektedir.

Mamafih, Türk - İş yetkililerinin son yıllardaki beyanları bu güvensizliğin sadece TİP'ne karşı değil, bütün siyasi partilere karşı duyulduğu kanısını uyandırmaktadır. Nitekim Türk-İş Genel Sekreteri, Konfederasyonun 1961 yılından beri takip ettiği politikayı müdafaa ederken, "siyasi partilerin topluma güven vermeyen politikaları Türk-İş'i temkinli hareket etmek zorunda bırakmıştır", demiştir⁴. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, Konfederasyon bu politikayı uygularken aynı titizliği göstermemiştir.

Öte yandan Türk-İş 1961 den itibaren işçi hakları ile ilgili olarak meydana gelen bütün gelişmeleri, "partilerüstü politika" takip etmenin bir başarısı olarak görmektedir. Bu kanı, Türk-İş'in bundan böyle de siyasi partilerden hiç biri ile işbirliği yapmaması, fakat her iktidara gelen parti ile işbirliği yaparak işçi haklarının geliştirilmesine çalışılması şeklinde yorumların yapılmasına sebep olmaktadır.

Türk-İş'i bu şekilde düşünmeye sevk eden âmillerden biri de, 1961 den sonra yapılması mutad hale gelen Bakan - Sendikacı toplantılarıdır. Gerçekten 1961 İhtilâlini takip eden yıllarda, 1961 Anayasasının getirdiği hürriyet havası ve koalisyon hükûmetine Çalışma Bakanı olarak katılan şahsın demokratik görüşleri, ilgili bakanlarla sendikacıların toplanarak işçi sorunları hakkında görüşmelerini bir âdet haline getirmişti. Ancak son yıllarda bu tip toplantıların eskisi gibi sık yapılmadığı dikkati çekmektedir. Ayrıca Türk-İş'in hükûmetle işbirliği yaparak parlamentodan geçirtmeyi başardığı her kanunun da, bütün işçiler ve işçi kuruluşları lehinde olduğu iddia edilemez. Hükûmetler ancak kendi politikalarına uygun olan dilekler ile ilgilenmektedir. Nitekim 274 sayılı Sendikalar Kanunu tâdil eden ve halen Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş bulunan 1317 sayılı Kanun buna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

İkinci olarak da DİSK'in siyasi faaliyet ile ilgili görüşlerini ve tutumunu kısaca açıklamaya çalışacağız :

4 Bkz. Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin 18 Ocak 1971 tarihli nüshaları.

DİSK, Türk-İş'in aksine siyasî fonksiyonları ağır basan bir sendikacılık hareketini tercih etmiştir. Ancak bu, DİSK'in meslekî fonksiyonları ihmal etmesi anlamına gelmemektedir. Aksine DİSK'e bağlı sendikaların toplu iş sözleşmelerinde zaman zaman başarılı neticeler aldıkları görülmektedir. Ancak DİSK, sendikacılık hareketinin meslekî fonksiyonları yanında, siyasî fonksiyonlarına da önem vermesini zarurî görmektedir. Nitekim DİSK'in İkinci Genel Kurul Raporunda işçi haklarının korunmasında ve yeni haklar elde edilmesinde meslekî mücadelenin yetersiz kalacağı, "toplular iş sözleşmeleri ile işçilere üç - beş kuruş zaman elde etmeden öteye bir anlam taşıyamayacağı" belirtilmektedir. Dolayısıyla, DİSK meslekî mücadele yanında, siyasî mücadeleyi de şart olarak görmektedir. Sendikaların çeşitli yurt sorunlarının çözülmesi için görüşlerini tespit etmesini ve ebu gayelerini gerçekleştirmek için aktif bir rol oynamasını, yâni parlamentoda söz sahibi olmasını istemektedir. İşçi sınıfı siyasî haklarını şuurlu ve tam olarak kullanmak suretiyle, parlamentoda "siyasî bir denge" tesis etmeli, yönetime ortak olmalı, hatta demokratik yoldan iktidara gelmek suretiyle görüşlerini gerçekleştirmelidir. DİSK'e göre, işçi hakları ancak parlamentoda müdafaa edilebilir. Bu da bir siyasî parti kanalı ile yapılabilir. Dolayısıyla tüzüğü programı, parlamento içi ve parlamento dışı çalışmalarını ile işçi sınıfının hak ve menfaatlerini koruduğunu ispat eden siyasî partiyi seçimlerde desteklemeyi kararlaştırmıştır.

DİSK bu görüşünü 1969 seçimlerinde, Türkiye İşçi Partisini desteklediğini ilân etmek suretiyle fiiliyata intikal ettirmiştir. Ancak bugün adı geçen parti mahkeme kararı ile kapatıldığına göre, bundan sonraki seçimlerde hangi partiyi destekleyeceği bilinmemektedir. Ayrıca daha önce de ifade ettiğimiz gibi, DİSK'in bu açıklamasının üye kuruluşlar ve seçmenler üzerinde ne derece etkili olduğunun araştırılması konumuz dışında kalmaktadır. Biz burada sadece DİSK'in sendikaların siyasî faaliyetleri konusundaki görüşlerini tespit etmekle yetinmekteyiz.

Böylece her iki Konfederasyonun siyasî faaliyetlerle ilgili görüşlerini ana hatları ile belirtmiş bulunuyoruz. Şimdi de Türk-İş'e bağlı bazı sendikalar tarafından ortaya atılan sosyal demokrasi hareketinin doğuşunu ve bu grubun tavsiyelerini incelemeye çalışacağız :

Sosyal Demokrasi Hareketinin Doğuşu ve Tavsiye ve Teklifleri

Türk-İş'in takip etmekte olduğu "partilerüstü politika" prensibi üzerinde, 1967 yılından beri çeşitli münakaşalar yapılmaktadır. Hatta DİSK'in kuruluşunu dahi, Türk-İş'in bu yetersiz politikası ile açıklayan müellif-

ler mevcuttur. Gerçekten bir görüşe göre, partilerüstü politika Türk-İş yöneticileri ile DİSK yöneticileri arasındaki anlaşmazlığın esasını teşkil etmiş ve sendikacılık hareketinin vazife anlayışı ile ilgili prensip anlaşmazlığı Türk-İş'ten köpmalara ve DİSK'in kurulmasına sebep olmuştur.

Partilerüstü politikaya yöneltilen tenkitler, 1971 yılının başına kadar daima Türk-İş dışındaki teşekküller ve şahıslar tarafından yapılmaktaydı. Bunlar Türk-İş ile ilişkisini kesmiş bazı sendikalar, Türk-İş'e rakip olarak kurulan DİSK ve bu konuyla ilmî tecessüs neticesi ilgilenen ilim adamları olarak sıralanabilir.

Diğer taraftan, gerek 1971 yılı başlarında (14 Ocak 1971) "Dörtler" tarafından hazırlanan ve Türk-İş Yönetim Kurulunun Kızılcahamam toplantısında tartışılan bildiri, gerek bundan 7 ay kadar sonra "Onikiler" tarafından hazırlanan rapor (2 Temmuz 1971), Türk-İş'e bağlı bazı kuruluşların da "partilerüstü politika" prensibini yetersiz bulmaya başladıklarını göstermektedir. Bunlar, Türk sendikacılığında bir sosyal demokrasi hareketini başlatmak isteğinde olan sendikalardır⁵. Bu sendikalar yayımladıkları "Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen" adını taşıyan raporun önsözünde, Türk-İş'in uygulamakta olduğu "partilerüstü politikanın terk edilmesi zamanı geldiğine, bundan böyle geçerli ve yararlı olmayacağına" inandıklarını, ülkemizin ve sendikal hareketin bugün içinde bulunduğu koşulların "kimine göre tarafsızlık, kimine göre politikasızlık" olarak vasıflandırılan Türk-İş'in politikasını aşmış bulunduğunu ifade etmektedirler.

Sosyal demokrasi hareketini tavsiye eden sendikalara göre, "Türk-İş'in ekonomik, sosyal ve siyasal yön ve yönetiminin Konfederasyon bütünlüğü içinde en kısa zaman saptanması zorunlu hale gelmiştir". Bu grup hedeflerinin, "1971 Türkiyesinin sosyo - ekonomik, anayasal, sendikal ortamı içinde Türk-İş'in yerini ve yönünü tespit etmek, değerlendirmek ve eleştirmek olduğunu, bunun bir nevi kendi kendini eleştirme ve yenileme hareketi olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler"⁶.

Yine aynı kaynakların belirttiğine göre, bu hareket Türk-İş'e karşı bir çıkış mahiyetinde değildir. Aksine "Onikiler", Türk-İş'in kurulduğu

5 Bunlar Besin-İş, DYF-İş, Genel-İş, GES-İş, Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez-Büro-İş, Türk Deniz Ulas-İş, Türk Harb-İş, T. Oleyis ve Yol-İş sendikalarıdır.

6 Bkz. G. Kutal, a.g.e., sh. 96, Milliyet, 24 Ocak 1971, "Sendikalar ve siyaset" konulu forum.

günden beri Türk işçi hareketine büyük hizmetlerde bulunduğu ve bundan sonra da bulunmaya devam edeceği inancı içindedirler. Ancak bunlara göre, aynı politikayı devam ettirmek, bir nevi “görevden ve sorumluluktan kaçma” anlamına gelecektir. Türk-İş ancak kendini yenileyebileceği takdirde, güçlü bir kuruluş olarak görevine devam edebilecektir. Esasen hür dünyaya mensup sendikaların politika dışında kalmalarının mümkün olmadığını, “partilerüstü politika” sloganına rağmen, bugün Türk-İş’in uyguladığı politikanın tarafsız bir mahiyet taşımadığını misaller vererek ifade etmekte ve bu politikanın terk edilmesini istemektedirler.

“Onikiler” sosyal demokrat ideolojiyi, “Türk işçi hareketi ve tüm ulusumuz için demokratik kalkınmanın tek geçerli yolu” olarak görmektedirler. Bu durumda sosyal demokrasinin tam ifadesi olarak kabul ettikleri Türk-İş’in 24 temel ilkesinin, Türk-İş’e bağlı tüm sendika yöneticilerince bilinçle benimsenmesini ve uygulama alanına konulmasını istemektedirler. Halbuki bugünkü şartlar altında Türk-İş’in 24 temel ilkesinin savunuculuğunun yapılamadığı kanaatindedirler. Bunun sebebi olarak da, Türk-İş’in “partilerüstü politika” adı altında “bağımlı bir politika yürütmek zorunda” kalması gösterilmektedir. Bunlara göre, partilerüstü politika — en azından — Türk-İş Yönetim Kurulu üyeliğine getirilmiş sendikacıların “hiçbir partiyle organik bir bağ kurmamak suretiyle, tamamen bağımsız kalmaları ile gerçekleşebilirdi”. Oysa Türk-İş Yönetim Kurulunda görev alan sendikacıların çoğu, çeşitli siyasî partilere mensupturlar. Hatta aralarında milletvekili olarak politikaya girmiş bulunanları da vardır. Böyle bir ortamda Türk-İş’in sosyal demokrasiyi aksettiren 24 ilkesinin savunuculuğu yapılamamaktadır. Zira bu ilkeler Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi bulunan bazı sendikacıların mensup oldukları siyasî partilerin programına aykırı düşmektedir⁷. Bu bakımdan Türk-İş’i her partiden milletvekili çıkaran, her partiye oy dağıtan bir kuruluş olmaktan çıkarıp, Türk-İş’e politik bir yön verilmesini uygun görmektedirler. Bu aynı zamanda işçi menfaatlerinin korunması açısından tek çıkar yol olarak kabul edilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Türk-İş ile “Onikiler” olarak isimlendirilen sosyal demokrat sendikacılar arasında bir prensip anlaşmazlığı yoktur. Anlaşmazlık esasta değil, tatbikiatta ortaya çıkmaktadır. Türk-İş tarafından bundan dört yıl önce resmen kabul ve ilân edilen 24 ilke, bahsi geçen raporu hazırlayan sendikacılarca da aynen be-

7 Yukarıdaki görüşlerle ilgili olarak bkz. Milliyet, 24 Ocak 1971, “Sendikalar ve Siyaset” konulu forum.

nimsenmektedir. Bu bakımdan Türk-İş'in sorumlu yöneticileri ile "Onikiler" arasında bahsi geçen 12 ilkenin çizdiği hedeflere varabilmek için izlenecek politikanın tespitinde esaslı görüş farklarının olduğu, ancak esasta hedefin aynı olduğu söylenebilir. Türk-İş bu 24 ilkeyi "partilerüstü politika" prensibini müdafaa ederken tespit etmiştir. Buna karşılık "Onikiler", bunun ancak sosyal demokrat ideolojiyi benimsemek suretiyle uygulanabileceğini iddia etmektedirler.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Türk-İş'in 1968 yılında tespit ettiği 24 temel ilke, bu raporda "sosyal demokrasinin tam ifadesi" olarak tarif edilmektedir. Hazırlanan raporda, Türk-İş topluluğunca benimsemiş bulunan 24 ilkenin belirli dilimler halinde biçim ve muhtevaya kavuşturulduğu da ifade edilmektedir. Böylece, "Türk işçi hareketinin ulaşmak istediği hedefler, uygulayacağı yöntemler ve paylaştığı değer yargıları"nın "bir bilinç demeti olarak ortaya" konulduğu ve "Türk kamu oyunun dikkatine" sunulduğu belirtilmektedir. Aşağıda bu tavsiyelere ana hatlarıyla yer verilecektir :

1 — Emek - sermaye sürtünmesine meydan vermemek üzere, siyasal bir güç haline gelmek.

"Onikiler" raporlarında Türk işçi hareketinin, bundan sonraki dönemde gayesinin emek - sermaye sürtünmesinin meydana getirdiği huzursuzlukları çözmek ve "barışçı yollarla, üretimin toplumun mutluluğu için bir araç gibi kullanılmasını sağlamak" olacağını ifade etmektedirler. Onikilerin bu amaca varmak üzere teklif ettikleri yol ise, "öncelikle, az gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde görüldüğü üzere, siyasal iktidar ile ekonominin yakın ilişkilerine hâkim olucu bir güç kazanmak... iktidar denilen toplumsal gücün şekillenmesi, somutlaşmış, demokratik düzenlerde çeşitli sosyal ve ekonomik grupların kendi ağırlıklarını siyaset terazisine koymaları"dır⁸.

Diğer taraftan raporda gerçek demokrasiden bahsedebilmek ve özgürlüklerin ve hakların uygulanabilir birer değer olabilmesi için "insanların ve toplumların üzerindeki ekonomik egemenliklerin kalkması" gereği üzerinde durulmaktadır. Bununla ilgili olarak da Türk toplumunda, işçilerin 1961 Anayasası ile elde ettikleri hak ve özgürlükleri, yine aynı Anayasa sayesinde elde ettikleri ekonomik ve sosyal mekanizmaları kullanarak uygulayabildiği sonucuna varılmaktadır. Ancak bu toplumun bü-

8 Bkz. Türk İşçi Hareketi için Sosyal Demokrat Düzen, Ankara 1971, sh. 16.

tünü açısından yeterli görülmemekte ve “işçiler dışındaki üretici kesimler, köylüler, küçük esnaf ve zanaatkârların memleketimizde sosyal güvenlik ve toplu pazarlık gibi sanayi işçilerinin sahip olduğu haklardan yoksun bulduklarını”, dolayısı ile “anayasal hak ve özgürlüklerini tam tamına” kullanamadıkları belirtilmektedir.

“Onikiler” adı verilen sosyal demokrat sendikacılar “partilerüstü politika” prensibini bu açıdan da tenkit etmekte ve sendikal mücadeleyi sadece işçi sınıfının mücadelesi olarak görmenin doğru olmadığını, Türk işçi hareketinin yukarıda bahis konusu edilen zümreleri kaderleriyle haşhaşa bırakmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bu fikirler raporda “Türk işçi hareketi, ...şimdiye kadar sürdürülen ve sendikal faaliyetleri dar bir “sınıfsal hak mücadelesi” meselesi gibi değerlendirip, kamu düzeninin şekillenmesine sırt çevirmiş ve adına “partilerüstü politika” denilen politikasızlıktan kurtulmak zorundadır. “İktidar olmak, ya da iktidara ortaklık etmek, bütün sosyal güçler gibi, Türk işçi hareketinin de hakkıdır. Bu hakkın kullanılabilmesi için, bundan böyle sendikal faaliyetlerimizin ufkunu genişletmek, toplumumuzun diğer kesimlerindeki çalışan tabakalarla birlikte, *siyasal bir güç haline gelmek* amacını benimsemeliyiz” cümleleriyle ifade edilmektedir⁹.

2 — Ekonomik ve sosyal kalkınma.

Raporda belirtildiğine göre “Türkiye kalkınmayı hem özgürlüklü, hem insan haklarını koruyan, hem de ekonominin her kesiminde hızlı büyümeleri sağlayan bir yöntemle gerçekleştirmek durumunda ve istegindedir”. Yine sosyal demokrasi hareketi taraftarı sendikacılara göre, memleketimizde işçi, teknokrat ve diğer çalışan sınıfların hedefi “hem hızla kalkınmak, hem de adaletli bölüşüm düzeni kurmak”tır. Amaçlarının “ekonominin çeşitli sektörlerinde büyüme ve gelişme elde edilirken, toplumun şimdiye kadar ezilmiş, hakları elinden alınmış, emeklerinin karşılığı verilmemiş, güçsüzlendirilmiş sınıf ve tabakalarının korunması”¹⁰ olduğunu belirten “onikiler”, sosyal kalkınmaya ekonomik kalkınma kadar önem verdiklerini böylece açıklamış olmaktadır.

“Sosyal demokratların önerdiği üretim biçimi ise, karma ekonomi ilkeleri içinde yerini almaktadır”. Ancak karma ekonomi kurallarının geçici bir merhale olarak değil, sürekli bir model olarak görmektedirler. Sa-

9 Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, Ankara 1971, sh. 17.

10 a.g.e., sh. 6.

nayi ve hizmetler kesiminde, ekonominin büyük ağırlığının devlet veya kütle teşebbüslerinin elinde bulunmasını, özellikle yatırım malı üreten sanayi kesimi ile, zararlı tüketim mallarının bir kısmının kütle mülkiyetinde bulunmasını, bunların dışında kalan teşebbüslerin özel sektör tarafından yapılacağını savunmaktadır¹¹.

Raporda ifade edildiğine göre, önemli olan “mülkiyetin kimin elinde bulunacağı değil, üretimden elde edilen fazla değer kimin elinde yoğunlaşacağı” meselesidir. Bunlara göre, “üretim değer fazlası bir tahakküm, bir baskı, bir yönetim gücü değil, insanların ve toplumların mutluluğu için bir araç olmalıdır”. Bu bakımdan sosyal demokrasi taraftarı sendikacılar “kamu ve özel kesim yanında kütle teşebbüsü, ya da kooperatif kesim”in de yer almasını istemektedirler. Böylece insanların tarih boyu kutsal saydıkları mülkiyet hakkının, toplumun üretime katılan unsurları arasında yaygınlaşacağını düşünmektedirler. Bu suretle işçi; emeğinin karşılığı olan ücret gelirinden başka, millî gelirden kütle teşebbüsü ile ekonomiye yaptıkları katkı ve yarattıkları değer oranında pay alabilecektir.

3 — Eğitim.

Raporda, “ilk okuldan üniversiteye kadar bütün eğitim seviyelerindeki faaliyetin, halkın organize gücü olan devlet yönetiminde bulundurulması”nın esas olduğu, eğitimin devletin gerçekleştirmekle yükümlü olduğu görevlerden biri bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca devletin bu görev ve hakkını “kişilere, zümrelere, özellikle de bundan para kazanmaya çalışan gruplara... terk” edemeyeceği, zira, Anayasanın tanıdığı hak ve özgürlüklerin başkasına devredilemeyeceği gibi, “bunların belirli bazı bedeller karşısında, başka kimseler tarafından ifası” anlayışının da kabul edilemeyeceği fikri müdafaa edilmektedir. Dolayısıyla özel okulluğun “hukuk ve toplumsal yarar mesnedinden yoksun” olduğu, sosyal demokrat düzende özel okulluğa yer verilmeyeceği belirtilmektedir.

Diğer taraftan eğitim hakkının tüm vatandaşlara tanındığı, “bu haktan ekonomik ve sosyal güce göre yararlanma anlayışının” kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Raporda eğitim konusunda tek imtiyazın fertlerin “kabiliyet, istidat ve kapasiteleri” olması gerektiği fikri savunulmaktadır. Herkes eğitim hakkını “kendi kabiliyetinin elverdiği yerde ve kendi kabiliyetinin elverdiği noktaya kadar” kullanacaktır.

11 a.g.e., sah. 13.

Eğitimle ilgili bu genel teklifler dışında, “eğitimde lâiklik”, “iş içinde eğitim” konuları ile ilgili görüşlere de yer verilmiştir. Bu münasebetle yaşadığımız yüzyılda bilimsel ve teknolojik gelişmenin hızlı seyrettiği, bunun sonucu olarak sanayide ileri teknoloji, tarımda modern teknikler kullanılmasının zorunluluğu üzerinde durulmakta ve okul eğitiminin “belirli bir dönemin bilgi, beceri”lerini kazandırmakla yetindiği, buna mukabil iş başındaki insanların bilimsel ve teknolojik değişimleri izlemesi zorunluluğu üzerinde durulmaktadır. “Onikiler” sendikalarının da meslek kuruluşları ve devlet ile birlikte çağımızın gelişme hızını izlemek, gerekli tedbirleri zamanında almak durumunda olduğu fikrini ileri sürmektedirler. Bunlara göre, “gerek sendikacılık ve sendika liderliği konusunda, gerek işçi sınıfının istihdam edildiği sanayi kesiminde ve tarımda, yeni teknikleri, bilgileri ve teknolojiyi kavramak, yabancılaşmamak amacıyla sürekli bir eğitim faaliyetine ihtiyaç vardır”. Bu itibarla “telâfi edici, geliştirici eğitim masrafları bakımından, bütün teknik ve meslek okullarının demokratik toplum düzeninin hizmetine girmesi”nin sağlanmasını istemektedirler.

“Onikiler” sosyal demokrat eğitim düzeni kurulurken en büyük payın sendikalara düştüğüne işaret ederek, sendikaların “bilimsel ve eğitim araştırmaları yürüten faaliyetlere önem vermek” ve işçi liderlerini ve sendika yöneticilerini yetiştirmek zorunda olduklarını belirtmektedirler. Bu sebeple Türk-İş ve diğer sendikalar tarafından desteklenecek bir “Eğitim Konseyi” kurulması ve bu konseyin ülkenin çeşitli bölgelerinde, bilhassa sanayi merkezlerinde birer “Eğitim Merkezi” tesisi teklif edilmektedir. Bütün sendika yöneticileri, personeli ve üyeler bu merkezde eğitilmelidir. Bu eğitim merkezlerinde “mutlaka sosyal demokratik toplum yönteminin amaçları, araçları, hedefine ulaştırıcı faaliyet çeşitleri üzerine derinlemesine araştırmalar yapılmalı, modeller geliştirilmelidir. Yine bu eğitim merkezlerinin yürüttüğü bir program içinde, sendika liderliği ve yöneticiliği ile ilgili düzenli ve sürekli öğrenim veren okullar bulunmalıdır”¹².

Diğer taraftan, Türk-İş’in güne kadar eğitim konusuna yeterince eğilmediği, gerekli ilgi ve dikkatle bir eğitim plânlaması yapmadığı belirtilerek, Türk-İş ve örgütleri için bir eğitim plânı önerilmektedir. Türk-İş’in eğitim politikasına yön verecek ilke ve amaçlar “telâfi edici eğitim” vermek, “meslek eğitimi vermek”, “geliştirici meslek eğitimi”, “kendini yöneticisini hazırlamak”, “işçi çocuklarına yüksek eğitim imkânları ha-

12 “Onikiler”in eğitimle ilgili görüşleri ve önerileri için bkz a.g.r. 42-49.

zırlamak”, “işçinin kendi eğitici ve öğreticisini yetiştirmek” olarak sıralanmaktadır. Yukarıda sayılan amaçları gerçekleştirmek üzere bazı eğitim kurumlarının teşkil edilmesi de teklifler arasındadır. Bunlar, “İşçi Genel Eğitim Kurumu” ile “Türk-İş Öğretim Kurumları”ndan ibarettir. Türk-İş Öğretim Kurumları da “Türk-İş Akademisi” ve “Türk-İş Kolejleri”nden meydana gelmektedir. Raporda bahsi geçen öğretim kurumlarının programları da gösterilmiştir¹³.

4 — Sanayileşme

Sosyal demokrat hareketi öneren sendikalar, Türk işçi hareketinin 1961 Anayasasındaki ilkelere bağlı olarak geliştirmeye çalıştığı sanayileşme modelinin yapısının, “temeli karma ekonomiye dayanmakla birlikte, ağırlığının kamu kesimine kaydırılmış” ve devlet, kooperatif işletmecilik, özel teşebbüs işletmeciliğini ihtiva eden üçlü üretim modeli olduğu ifade edilmektedir.

Modelin temel ilkeleri ise 3 noktada toplanmıştır:

“1 — Devlet kamu kaynaklarını başkalarının çıkarma kullanılamaz. Devlet kamu kaynaklarını fertleri, grupları, belirli dar zümreleri zengin etmek, böylece, onların Türk toplumu üzerindeki siyasal ve sosyal kudretlerini artırmak, halk idaresine baskı yapacak seviyede politika aracı olarak kullanmalarını mümkün kılmak gibi çıkarıcı yolları kapamakla görevlidir.”

2 — Üretim sonuçları imtiyaz için kullanılamaz: “Kamu kaynaklarının özelleştirilmesine, kamu üretim araçlarının yerli ve yabancı ortaklıklar düzenine aktarılmasına kesin olarak engel olunacaktır.”

3 — Özel sermayenin yatırımcılığı kamu yararına sınırlanabilir: “Toplum ve ülkenin genel ortak çıkarlarına aykırı düşen alanlarda özel yerli ve yabancı sermayenin yatırımcılığı sınırlanabilecektir. Özellikle yeraltı servetlerinin arama ve işletilmesinde, stratejik değeri olan sınırlı mal üreten kesimlerde, eğitim ve sağlık gibi, toplumun tümüne Anayasaca tanınan hakların kullanılmasında etkin olan bütün üretim alanları kamu adına devletin elinde bulundurulacaktır”¹⁴.

13 “Onikiler”in sanayileşme için yeni model önerisi için bkz. a.g.r., sh. 100-109.

14 Bkz. a.g. rapor, sh. 131-132.

5 — Yeraltı kaynakları.

a) Madenler : “Ağır sanayi ve ulusal ekonomimiz bakımından stratejik bir önem taşıyan madenler... Anayasamızın 130. maddesinde belirtildiği üzere, ulus adına, devletin hüküm ve tasarrufu altında” bulunmaktadır. Dolayısı ile stratejik değer taşıyan demir-çelik, alüminyum, bakır, kömür, boraks, krom, manyezit, civa, wolfram gibi madenler devlet eliyle işletilecektir.

“Ağır sanayi için hammadde, enerji ve yakut kaynağı olan madenleri arama ve işletme hak ve ruhsatları derhal devlete intikal ettirilmelidir”.

b) Petrol : Millî petrol politikası izlenmelidir. Bu da “Türkiyenin ihtiyacı olan ham petrolü topraklarımızda çıkarmak, mümkün olduğu kadar petrol ithal eden bir ülke olmak yerine, petrol ihraç eden bir ülke haline gelmek” şeklinde ifade edilmektedir. Bu politikanın takibi için alınması gereken tedbirler de şöyle sıralanmaktadır: “petrol aramak işinde devletle yabancı şirket eşitliği kalkmalı, yabancı ve özel şirketlere verilen ruhsatlar geri alınmalıdır. Devlet dilediği yerde, petrol arayabilmelidir”.

Bununla ilgili diğer bir teklif de devletin petrol bulduğu sahada yabancılara petrolü işletme hakkı vermemesidir. Zira en güç ve pahalı olan işlem petrolün bulunmasıdır. Devlet petrolü kendisi işletmelidir.

Yabancıların ruhsat alıp ta petrol arama işine henüz başlamadıkları sahalar için verilen ruhsatlar da iptal edilmelidir. Ayrıca yabancılara 1954 tarihli kanunla tanınan “tükenme payı” imtiyazı kaldırılmalıdır. Zira esasında tükenen millî petrol rezervlerimizdir. Yabancıların elinde bulunan depoların devletleştirilmesi ve yabancıların kâr transferi imtiyazının kaldırılması da millî petrol politikasının gereklerinden bazıları olarak önerilmektedir¹⁵.

6 — Yabancı Sermaye

Onikilerin hazırladığı raporda belirtildiğine göre, “yabancı sermayeyi kendi kontrolümüz altına alabildiğimiz şartlarda, denetimimiz altında çalışabildiği alanlarda ve ileri teknolojiyi temsil etmesi şartıyla kabul etmek “mümkündür. Yabancı sermaye ancak millî kalkınma plânları içinde faaliyet gösterdiği takdirde faydalı görülmektedir. Ayrıca yabancı

15 Bkz. a.g. rapor, sh. 148-152.

sermayenin hiç bir şekilde “ekonominin stratejik kesimine, yani yatırım malı üreten sanayi kesimine ve madencilik, petrol gibi alanlara sokulmasına izin verilmemesi istenmektedir. Buna mukabil hafif sanayi denilen ve genellikle tüketim malı üreten imalât sanayiine ancak çok ileri teknolojiyi temsil etmesi, ihracata yönelik olması, monopol fiyatlar tesisine yönelik olmaması ve yerli müteşebbislerin faaliyet göstermediği alanlarda faaliyet göstermesi şartlarıyla izin verilebilir. Böylece yerli imalâtın kalitesinin yükseltilmesi sağlanmış, istihdam açığının kapatılması ve döviz tasarrufu gibi hedeflere yardımcı olma ihtimalleri kuvvetlenmektedir”.

Ancak yabancı sermaye gruplarının çok güçlü kuruluşlar haline gelmeleri de “iç politikada kendi tercihleri üzerine ekonomik ağırlıklarını koyma istidadında” olduklarından arzu edilmemektedir¹⁶.

7 — Dış Ticaret.

Raporda dış ticaret sorununun sanayileşme ve kalkınma modeliyle iç içe bir sorun olduğu ve özellikle ihracatın “ulusal kaynakların artırılması ve yatırım için gerekli üretim mallarının, tesislerinin ithali bakımından önem taşıdığı” belirtilmektedir.

Tavsiye edilen dış ticaret modelinde gerek ihracatın, gerek ithalâtın yeni bir organizasyona kavuşturulması teklif olunmaktadır. Hususile ihracatın özel ferdi teşebbüsler yerine, ağırlığının kooperatif kesime kaydırılması ve ihracatın % 75 ini kapsayan tarım ürünleri ihracatının “Üretici Kooperatifler Birliği” tarafından yürütülmesi istenmektedir. Böylece, bir taraftan köylünün elinden ürünler ucuz fiyatla kapatılmıyacak ve kooperatifler tarafından değer fiyatına alınacak, öte yandan da devlet ihracatı teşvik tedbirleri sebebiyle gelir kaybına uğramıyacaktır.

Yatırım malları ithalâtı da, “kamu adına kurulacak bir ofis tarafından tespit edilecek, kotalanacak ve yürütülecektir.” Ham madde ithalâtı, ihtiyaç sahibi kuruluşların en üst seviyede örgütliyecekleri bir merkez tarafından tespit ve kontrol edilecek ve yürütülecektir.

Tüketim malları ithalâtı özel teşebbüse bırakılacak, ancak bunlar “Devlet İthal Ofisi” nin denetiminde bulunacaktır¹⁷.

16 Onikiler’in yabancı sermaye ile ilgili görüşleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. a.g. rapor, sh. 155-176.

17 Dış ticaretle ilgili öneriler için bkz. a.g.r., sh. 179-200.

8 — Toplum hayatı ile ilgili teklifler.

Raporda toplum hayatı ile ilgili olarak sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik hizmetleri, konut, asgarî ücret meseleleri üzerinde durulmuştur.

Sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri ile ilgili olarak mevcut düzen tenkit edilmekte ve “ekonomisi ve maliyesi sağlam kaynaklara kavuşturulmamış toplumun, kamu hizmetlerine, eğitim ve sağlıkla birlikte, sosyal güvenlik sorunlarına köklü tedbirler” getirmesinin mümkün olmadığını ifade edilmektedir. Nitekim on yıllık hekimliğin sosyalizasyonu uygulanması sağlık hizmetlerinin millî bir plâna bağlanmadan önce, yeterli sayı ve nitelikte yetişmiş insangücü bulunmadan başarılı sonuçlar elde edilemeyeceğini göstermiştir.

Yapılan tekliflerde, Batıda “sosyal demokrat yapıdaki iktidarların geliştirdiği millî sağlık sigortasının, Türkiye koşullarının en uygun” şekil aldığı belirtilmektedir. Millî sağlık sigortasının ülkede yaşayan tüm vatandaşları kapsıyacağı, sigortanın öncelikle koruyucu sağlık ve sosyal hizmet tedbirlerini plânlayacağı, sonra tedavi kurumları ve hizmetlerinde bir genişlemeye gidileceği, daha sonra da göz, diş ve diğer organların tedavisi veya sun'ilerinin takılmasına doğru bir kapsama kavuşabileceği belirtilmektedir. Millî sağlık sigortası düzeninde hekim sayısı bir kat daha artırılabilecek, böylece her 2000 nüfusa 1 doktor oranı sağlanmış olacaktır. Bu gaye ile, her doktora yetişmesi için “ülkenin yaptığı masraflar karşılığında, sigorta plânı içinde verilen görevde çalışma zorunluğu” konulacaktır. Aksi halde serbest hekimlik yapacak doktorların topluma olan borçlarının nakit olarak ödemeleri gerekecektir. Pek tabii sağlık bölgelerinde sosyal ve kültürel şartlar, bu personelin çalışabilmesini mümkün kılacak biçimde iyileştirilecektir.

Önerilen düzende “ilâç ve eczacılık da, millî sağlık sigortasına dahil edilecektir. Bütün eczacılar, dişçiler ve yardımcı sağlık personeli de aynı plân içinde görevlendirilecektir.”

Diğer taraftan bugün “dağınık ve çeşitlilik içinde bulunan sosyal güvenlik kurumlarının bir elde toplanması” düşünülmektedir: TC. Emekli Sandığı, SSK ile, özel banka, şirket, sigorta kurumlarının, esnaf ve sanatkâr derneklerinin kendi aralarında giriştikleri bu amaçlı kuruluşların tümü “Millî Sosyal Güvenlik Kurumu” adı altında toplanacaktır.

Diğer taraftan konut sorununun çözülmesi için “konut için kullanılması mümkün bütün arsaların devletleştirilmesi” ileri sürülmektedir. “Bu politikayı yürütmek üzere devlet eliyle ve devlet adına arsa alım-

satımını yapacak bir Arsa Ofisi kurulması gerekmektedir". Standart ölçülerde ve toplumun daha büyük oranda konut ihtiyacına cevap verecek yapım işlerinin finansmanı için "Devlet Konut Bankası" adı altında yeni bir örgütlenmeye gitmek de bu teklifler arasında yer almaktadır¹⁸.

Toplum sorunları arasında, asgarî ücretlerin yeniden tanımlanması ve düzenlenmesi ile ilgili öneriler de yer almaktadır. Yeni tarifte aile esası getirilmekte ve "işçinin eş ve üç çocuğunun" ihtiyaçlarının asgarî ücretin hesaplanmasında esas alınması ve asgarî ücretin kültürel asgarî olarak tarif edilmesi istenmektedir.

Diğer taraftan asgarî ücret tespit komisyonlarında işçi temsilcilerinin sayılarının artırılması ve asgarî ücret sisteminin "Eşel Mobil" esasına oturtulması talep edilmektedir.

Ayrıca işçilerin tespit edilen asgarî ücretlerle geçinebilmelerini temin etmek üzere, başlıca üretim mallarını üreticiden doğrudan doğruya alıp, işçilere ulaştırın büyük işçi pazarlarının kurulması ve sendikaların bu konuda önderlik etmesi istenmektedir¹⁹.

NETİCE

Sendikaların siyasetle ilgilenmesinin ve siyasî partilerle ilişki kurmasının doğru olup olmadığı, veya bu ilişkinin ne olması gerektiği konusu sendikal hareketlerin gelişmiş bulunduğu birçok ülkede tartışılmaktadır. Gelişmiş sanayi ülkelerinden bir kısmında sendikalar sadece meslekî fonksiyonlarını ifa etmekle yetinmemekte ve faaliyetlerini, siyasî alana da taşımaktadırlar. Böylece kendilerini parlamentoda temsil edecek siyasî parti aracılığı ile, çalışan sınıfın menfaatlerini korumayı ve geliştirmeyi düşünmektedirler. Bunun en güzel misalini İsveç ve İngiliz sendikaları vermişlerdir. Her iki ülkede de sendikaların işbirliği yaptığı siyasî partiler sendikaların da desteği sayesinde, iktidara gelme imkânına kavuşmuşlardır. Bu ülkelerde sendikaların siyasî faaliyetleri gerçekten beklenen sonuçları vermiş ve bu ülkelerde işçi hakları en mükemmel şeklini almıştır.

Günümüzde Alman ve İsviçre sendikaları da aynı harekete katılmaya gayretindedirler. Nitekim Almanyada metal işkolunda kurulu IG Metall Sendikası Birinci Başkanı seçilen Eugen Loderer sosyal gelişmenin, sosyal demokrasi yolunda sürekli politik çalışmayı zarurî kıldığını

18 Konut sorunu ile ilgili öneriler için bkz. a.g.r., sh. 347-350.

19 Asgarî ücretlerle ilgili öneriler için bkz. a.g.r., sh. 351-380.

ifade etmektedir. Eugen Loderer ayrıca, sendikaların şüphesiz toplumu değiştirmek istediklerini ancak bunun için, kendileri hesabına mücadele ettikleri kişilerin şuurunu değiştirmek zorunda olduklarını da ifade etmektedir²⁰.

Yine aynı sendikanın yürütme kurulu üyelerinden Hans Preiss de, “işçilerin menfaatlerinin korunabilmesi ve geliştirilebilmesi için, işçi ve memurların siyasî partilerde faal olmaları, işyerlerinde çalışma şartlarını değiştirmek için daha etkin eylemlerde bulunmaları zorunludur... İşçilerin baskı ve bağımlılıktan kurtulması, serçekten demokratik bir toplum düzeninin kurulması ile mümkün olabilecektir”, demekte ve işçilerin siyasî alanda yetiştirilmelerinin önemi üzerinde durmaktadır²¹. Yine Alman kimya-kâğıt ve seramik işkolunda kurulu I G Chemie-Papier-Keramik Sendikası Başkanı Karl Hauenschild, bu konudaki fikirlerini açıklarken, “politik tarafsızlık - politik nötrlük - sendikacılık hareketimizin sonu olabilir”, demekte ve “bu hareketi kim anlamazsa, o kimse modern endüstri toplumunda sendikaların rolü konusunda temelde bir anlaşmazlığın müdafii olur, biz (sendikalar) bir sosyal siyaset derneği veya ... bir toplu sözleşme makinesi değiliz”, diyerek sendikaların siyasî faaliyette bulunmalarının zarurî gördüğünü belirtmektedir²².

Diğer taraftan Alman Sendikalar Birliği (DGB) kendi yayın organı olan “Welt der Arbeit” gazetesinin 20/10/1972 tarihli nüshasında, seçimle ilgili gayet geniş bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada sendikaların parti politikası bakımından bağımsız oldukları, ancak işçilerin menfaatlerini korumanın ve temsil etmenin de kendilerinin vazifesi bulunduğu belirtilerek, 7 milyon organize işçiden seçimlere katılmaları ve oylarını verecekleri parti programında, DGB tarafından ilân edilen 8 noktanın bulunmasına dikkat etmeleri istenmektedir. Böylece belirli bir parti direkt olarak tavsiye edilmemekte, fakat dolaylı olarak gösterilen 8 noktayı seçim programına alan partinin desteklenmesi talep edilmektedir. İşçilere, “seçmek, birlikte karar vermek demektir, bahis konusu olan toplumumuzda reform yapmaktır”, denilmekte ve seçimlere önem vermeleri istenmektedir²³.

20 Eugen Loderer, Bkz. Zeitung der IG Metall für die türkischen Arbeitnehmer, Metall Haberler, Juli 1972, No. 7, D: 20 203 E.

21 Hans Preis, y.a.g. gazete.

22 Karl Havenschild, Metall 20/72, sh. 3.

23 DGB nin bu konudaki açıklamasını aynen veriyoruz :

Sendikalar parti politikası bakımından bağımsızdır. Fakat işçilerin menfaatlerini temsil etmekle görevlidir. Kanun koyucunun yanında, uygun görülen yerde. Bunun için DGB 7 milyon organize işçi adına, par-

Görüldüğü gibi, başta DGB olmak üzere Alman sendikaları sosyal demokrasi hareketine bağlanmakta ve sosyal demokrat partiyi desteklemektedirler.

Diğer taraftan İsviçre Sendikalar Birliği (Schweizerischer Gewerkschaftsbund) de sendikaların belli ölçülerle siyaset yapmasını zaruri görmektedir. Adı geçen birliğin yayın organı olan Gewerkschaftliche Rundschau dergisi ayrıca iki ayda bir "Bildungsarbeit" adı verilen ve işçi eğitimi ile ilgili bir ilâve yayımlamaktadır. Bunlardan Ocak 1972 tarihli ilâve "Sendikalarda Politik Şuurlaşma Eğitimi" konusunu incelemektedir. Bu ilâvede belirtildiğine göre, sendikacılık mücadelesi politik mücadele ile koordine edilmeli ve tamamlanmalıdır. Bu açıdan bakılınca, sendikacılık mücadelesi için özel şekilde eğitilmiş sendikacılara ve politik bakımdan aktif, neyi ne için yaptıklarını bilen vatandaşlara ihtiyaç vardır. Her ikisini de ancak devamlı bilgi vermek ve derinliğine eğitim çalışmalarını yapmak suretiyle yetiştirmek mümkündür. Ancak önemli oylamalardan veya parlamento seçimlerinden önce bildiriler yayımlamak veya tesadüfen tam bu sıralarda sendika toplantılarına katılan üyelere sözlü olarak bazı telkinlerde bulunmak yeterli değildir."²⁴

tilerin adaylarını ve parti programlarını değerlendirebilmek için şu noktaları tesbit etmiştir :

- 1 — İşçilerin işletme yönetimine eşit sayıda ve eşit yetkilerle katılmasının bütün büyük teşebbüslere teşmili,
- 2 — İşçilerin ekonominin produktif servet ve varlığına hissedar olması,
- 3 — Eğitim reformunun gerçekleştirilmesi. Umumi ve meslekî eğitim ayırımına son verilmesi,
- 4 — Sosyal güvenliğin tashih edilmesi, daha iyi yaşlılık sigortası ve yaş hudutlarının fleksibil hale getirilmesi,
- 5 — Etkili rekabet kanunları çıkarmak suretiyle fiyat istikrarının sağlanması. Sosyal kira hakkı. Yeni bir toprak kanunu vasıtası ile toprak spekülasyonu ile mücadele,
- 6 — Kadının hukukî, iktisadî ve sosyal tam eşitliğinin gerçekleştirilmesi,
- 7 — Çalışma hakkının düzeltilmesi, kamu hizmetlerinde reform,
- 8 — Zarara sebebiyet verenin sorumlu tutulması yoluyla çevre korunması.

Hangi adayın bu sendikal talepleri koruduğunu araştırınız. Ve pazarlık ediniz. Parlamento seçimlerine her ferdin aktif olarak katılması ve oyunu işçi yararına kullanması mutlaka gereklidir. Bu sefer bahis konusu olan toplumumuzda reformdur.

"Seçmek birlikte karar vermek demektir. Bahiskonusu olan toplumumuzda reformdur".

24 SABZ; Politische Bewusfseinsbildung in den Gewerkschaften, Januar 1972, sh. 1-5.

Yine aynı kaynaktan sendikacıların büyük bir kısmının politik bakımdan “kayıtsız” hatta böyle bir problemden “bihaber” ve “şuursuz vatandaşlar” oldukları, birçoklarına nazaran “daha az aktif” buldukları belirtmekte ve bunun sebebini, sendikacıların bugüne kadar politik açıdan ya eğitilmemiş, ve dolayısıyla “yetersiz” bir eğitime tâbi tutulmalarıyla izah etmektedir. Bundan böyle hedefin ne olduğunu bilerek “şuurlu ve yoğun politik bilgi verilmesini ” istemektedirler.

Yukarıdaki izahlardan da anlaşılacağı gibi, İsviçre sendikaları, sendikaların politika yapıp yapmaması konusunda ziyade, “nasıl politika yapalım” meselesini çözmeye çalışmaktadırlar.

Diğer taraftan A.B.D. de olduğu gibi, sendikaların siyasî partilerle direkt olarak işbirliği yapmayı, partiler dışı kalmayı tercih ettikleri ülkeler de vardır. Türk-İş halen bu yolu benimsemiş bulunmaktadır. Türkiyede sosyal demokrasi hareketinin öncülüğünü yapan “onikiler” ise İngiliz, İsveç, ve İsviçre sendikalarının takip ettiği politikayı teklif etmektedirler. Türk-İş’in içinde bu hareketi tahrik edenlerin sendikacılıkta tecrübe sahibi kimseler olması ve bu hareketi Türk-İş bünyesinde kalmak suretiyle gerçekleştirmek konusunda kararlı olduklarını birçok vesilelerle kamu oyuna açıklamış bulunmaları, “Onikileri”n bu hareketinin Türk-İş’e karşı olmayıp, aksine Türk-İş’i daha tesirli hale getirmek, ona daha yeni bir veçhe vermek amacını taşıdığı intibamı uyandırmaktadır.

Öte yandan bazı çevreler bu hareketin temelinde, Türk-İş’in son yıllarda işçi kütleleri arasında nüfuz ve tesirini kaybetmeye başlaması, buna mukabil DİSK’in nüfuzunun bir dereceye kadar genişlemesinin sıkıntılarının da bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre, Türk-İş içindeki sosyal demokrasi taraftarları, DİSK’teki bu gelişmeden hareketle, “partiler üstü politika” yı terk etmek ve Türk-İş’e yeni bir hüviyet vermek zaruretinin duymuş olabilirler. Biz bu konuda Avrupa sendikacılığındaki gelişmelerin tesirinin gözden uzak tutulmaması gerektiğine inanmaktayız.

Yukarıda bahsedilen gelişmelerin ve “Onikilerin” hareketinin sebebi ne olursa olsun, Türk-İş’in önemli kararların arifesinde olduğu söylenebilir. Bu itibarla ya Avrupa sendikalarının yeni akımına ayak uydurmak suretile Konfederasyonun 24 ilkesini benimseyen yeni bir parti doğacak, veya mevcut siyasî partilerde sosyal demokrasi felsefesine en yakın olanı ile işbirliği yapma şıklarından biri tercih edilecektir. Nihayet bugüne kadar olduğu gibi, “partiler üstü politika” ya devam olunacaktır. Bu ihti-

malleri sırasıyla kısaca incelersek: Türk-İş'in içinde bulunduğu durumu daha kolay değerlendirmek mümkün olacaktır.

Yeni bir siyasî parti kurmanın birçok bakımlardan mahzurlu olduğu kanaatinde bulunanlar vardır. Bunlar, sendikaların bugüne kadar üyelerini yetiştirmekten ve onlara politik şuur vermekten ısrarla kaçındıklarım, dolayısıyla sendika yöneticilerinin politik konularda üyeleri üzerinde müessir, onlara yön verici bir durumda olmadıklarını ileri sürmektedirler. Bu konuda ortaya çıkan ikinci mahzur da bir partinin kurulması, yönetimi ve stratejisinin tayini gibi hususların aydın-sendikacı işbirliğine ihtiyaç göstermesidir. Sendikacıların bugüne kadar bu konuda da başarılı örnekler vermedikleri, aydınlardan uzaklaştıkları, onları kırdıkları ve çoğu zaman sendikacı-aydın çatışmasına yol açtıkları hatırlatılmaktadır. Üçüncü olarak da böyle bir partinin, sayısı hayli kabarık olan siyasî partiler arasında yaşama şansının zayıf olacağı ileri sürülmektedir²⁵. Bu konuda, "Çalışanlar Partisi" denemesinin gözden uzak tutulmaması gerekmektedir. Bundan başka mevcut siyasî şartlar da yeni bir parti kurmayı güçleştiren faktörler arasında sayılabilir.

Öte yandan mevcut siyasî partilerden biri ile işbirliğine kitme ihtimali ise zayıf görünmektedir. Türk-İş yetkililerinin beyanlarından anladığımıza göre, Türk-İş siyasî partilerin politikalarının "topluma güven vermeyen .... tutarsız" olduğu kanaatini taşımaktadır. Türk-İş bünyesindeki "Onikiler" grubu da mevcut siyasî partiler içinde Türk işçi hareketinin işbirliği yapabileceği vasıfta bir partinin bulunmadığını açıklamak lüzumunu hissetmiştir.

Yeni bir parti kurmak veya mevcut siyasî partilerden biri ile işbirliğine gitmek şıklarından biri tercih edilmediği takdirde, Türk-İş "partiler üstü politika"ya devam edecektir. Ancak böyle bir karara varılsa dahi, Türk-İş'in bu politikayı uygulamasının bugüne kadarki tatbikattan çok farklı olması gerekmektedir. Türk-İş bir taraftan siyasî partilerden gerçekten bağımsız kalmak için, öte yandan da 1968 yılında kabul ettiği 24 temel ilkeyi ciddi olarak yürütebilmek için tedbirler almak zorundadır.

Kanaatimizce sayıları bir hayli kabarık olan ve gerek mevzuatın, gerek kazaî içtihatların kendilerine tamdığı birtakım hak ve imtiyazlarla üye adedini Batı Avrupa ülkeleri sendikalarının üstüne çıkarabilen Türk sendikalarının, kim ne derse desin, halen tam manasıyla taazzu edip kök-

25 Engin Ünsal, "Türk İş'in Bunalımı", Milliyet, 19.1.1971.

leştiklerini, üyeleriyle sağlam ve sarsılmaz bir rabıta ve tesanüt içinde bulduklarını, Türk sosyal yapısı ile bütünleşip kaynaştıklarını iddia etmek gerçekten müşküldür. Filhakika ortada, sendika ve üye sayılarını gösteren sevindirici tablolar vardır. Ancak bu tablolar ciddî ve dikkatli bir tahlile tâbi tutulduğu takdirde, pek de sevindirici olmayan bazı hakikatlerin meydana çıkması mümkün ve muhtemeldir. Bu itibarla, uzun vadeli gelişmeleri şimdilik bir tarafa bırakmak suretiyle, herşeyden evvel bu teşekküllerin daha bir müddet siyasî ceryanların dışında kalmaları, "partiler üstü" değilse bile, partiler-dışı hat üzerinde faaliyetlerine devam etmeleri tavsiyeye değer.

